

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gold. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 10. aprila 1867. ~

Gospodarske stvari.

Zmrzljina sadnega drevja.

Drevó malokdaj pozimi zmrzne, ker je muzga takrat že trda; zmrzne le pozno jeseni ali pa zgodaj pomladi, ali pa včasih tudi že pozno pomladi ali celo drevó, tudi v korenini, ali pa le koža, ali nektare vejice, ali cvetje in mladike.

Jeseni zmrzne, kadar ima drevó še muzgo in hud mraz nastopi posebno po deževnem vremenu, ko je les poln vode; ali pa spomladi ravno tako, kadar je že muzga v drevesu. Jeseni se pomaga, če drevó prisilimo, da se mu muzga pred mrazom strdi. To se zgodi, ako mu listja, kadar je že čas, vsaki dan nekoliko potrgamo, da iz zraka živež zgublja, jeseni, ne pred vsemi svetimi, ali še celó do konca meseca listopada; spomladi pa če drevesu korenine bolj dolgo mrzle ohranimo, da ne ženó; če namreč ledú nad korenine naložimo, ali pa s smrekovimi vejami itd. jim senco naredimo, da muzga ne gré.

V nevarnosti pozebsti so drevesa z bolj debelo svršijo, ktera stojé bolj v nizkem in mokrotnem kraju, ki so zgodnje, in v prvi toploti kmalu začno brst gnati tačas kadar se muzga še ni zlesnila in torej drevo še ni za mraz, ker muzga po mladikah ali po deblu ali še celo v koreninah zmrzne, da drevó oslabí ali pa celo usahne: tacih je treba bolj varovati. Kadar drevó zmrzne, zmrzne vodena reč v njem in še celo počí, ker ga led razžene.

Korenine drevesa pozeblino obvarovati nobena reč bolj ne pomaga kakor listje, ki se jeseni razgrne ali nastelje okoli tacega občutljivega žlahnega sadnega drevesa. To je najbolj po natori in dá drevesu boljšo gorkoto in manj mokrote mimo slame ali maha, ki bolj škoduje, kakor pomaga.

Če spomladi že pognani brst in cvet mraz umoriti žuga, svetujejo skušeni vrtnarji velik dim napraviti, ali pa če je mogoče drevó pred solncem zakriti, da mraz počasi zgublja, ker znano je, da zmrznjene mladike solnce tako popari, da se kmalu sčrnijo in posušé. Tudi z vodo tako drevó poškopiti, predno solnce izhaja, včasih pomaga, ker voda zeblijo počasi taja.

Ce je pa drevó pozeblo ali v vejah ali na koži, naj se spomladi vsi ozebli deli, če tudi vsa koža, in zmrznjeni brst obreže, in vse rane z drevnim mazilom zamažejo. Če so pa korenine popolnoma pozeble, zgubljeno je drevó, posebno če se to ni prej spoznalo, da se je že sušiti začelo, ali če je deblo počilo in suho, kakor postavimo, vinske trte, kadar pozebejo; pa tudi druga sadna drevesa breskve, orehi itd.

Žitni rožički.

Spisal Fr. Šolmajer.

Žitni rožički ali vranji parklji (*secale cornutum*, Mutterkorn) se ne nahajajo edino samo v rži, temuč tudi v ječmenu, prosu in mnogih drugih rastlinah. Če spomladi ali zgodaj poleti pogostoma dežuje in potem naglo vročina pritisne, ali če na vroče dneve oster mraz nastopi, daje ta nagla vremenska prememba povod na to, da se v klasji rži ali družega žita izcimijo rožički. General Field pa trdi, da žitni rožički se napravijo po tem, da neka muha, podobna našim navadnim muham, vbode v klasje.

Žitni rožički se lahko spoznajo po podolgovatih, črnkastih ali temnovišnjevih izrastkih, ki pa so tudi rdečkasti, ako je zemlja polja mokra in prst z železom prešinjena; znotraj je bela reč, gobi enaka (*sphacelia segetum*).

Žitni rožički diše po drožjih; so strupeni, ker imajo v sebi tvarino, ki je ostra, pa tudi omotična. Čem bolj so rožički črni, tem bolj so strupeni. Posebno moč imajo vranji parklji do maternice.

Ako se povžije rženi kruh ali sicer moka iz take rži, ki je bila polna vranjih parkljev, napravi se pri ljudéh huda bolezen, ki se imenuje žitna božjast (*Kribbelkrankheit*), ki je že veliko ljudi pomorila zlasti na kmetih in bolj ubozih. 1596. leta se je v Hesii, leta 1709. na Francozkem, pozneje v Švajci, Lužicah in Šlezii prikazala huda ta bolezen; 1805. leta okoli Krems-a v gornji Avstrii.

Družba zdravnikov v Parizu je 1777. leta dala skušnje napravljati z rženimi rožički, da bi se dognalo, ali je taka moka tudi živali škodljiva; in zvedelo se je, da vsej domači živini pa tudi kuretni zeló škoduje. Moka tacih rožičev z mlekom pomešana muhe umorí.

Ker sem tudi jaz sam iz lastnih skušenj se prepričal, da je taka moka škodljiva, zato priporočam gospodarjem, naj pazijo na to, da se iz rži odpravijo ti strupeni parklji. Ker pa ve vsak kmetovavec, da ni lahko na njivi iz rži pobirati te rožice, zato naj se saj skrbno to stori, da se odvrne nesreča, da se rž, ki je za moko in kruh namenjena, najpoprej z vrelo vodo (kropom) popari in ta voda odlije. Ta poparica vzame rži strupeno moč; kruh po takem ni nevaren in je dober.

Nove najdbe.

* Da se železa in jekla rijá ne loti, priporoča profesor Böttcher v Frankfurtu to-le: Enaka mera gorkega terpentinovga olja in gorkega belega vozka se skupaj zmeša in železna ali jeklena stvar prav malo s to zmesjo namaže. Ako s suho prteno cunjico stvar drgneš, se tudi sveti.

* Namesti drv ali oglja skušajo petrolej ali kamnitno olje, da ž njim kurijo mašinam, ki jih sopár goni (Dampfmaschine). Za poštné vozove na morji med Angleškim in Ameriko se pri vsaki vožnji z olnjato kurjavo prihrani 30.000 gold. — Svet je vsak dan bolj prebrisan.

Natoroznanske stvari.

Nove najdbe v solncu.

O svetlem solncu, njegovi velikosti, njegovi daljavi od naše zemlje, o luči in gorkoti, ki jo ono daje zemlji in drugim planetom, se je že mnogo preiskavalo in naznanjalo. Vendar veliki napredki, ki jih dosegajo vsaktere vednosti dandanes, dajejo čedalje več in več spoznati pri vseh vidnih stvaréh; in tako je tudi o svetlem solncu.

Doslej ni bilo mogoče odgovoriti, če se je vprašalo: iz kakošnih tvarin da je solnce; predaleč je od nas, in gledati se naravnost ne dá v tisto. Za gotovo se je vendar moglo soditi iz preiskav, da solnčna krogla ima za jedro obširno telo, bodi si iz trde ali kapljivo tekoče tvarine, in da okoli njega je nekako zračno ogrinjalo, kakor okoli naše zemlje, dasiravno vse bolj gosto, nekaj parno, nekaj svetlo, in nekaj zopet megleno. Iz lastnosti, kakoršne razodevajo luči v zemeljskih tvarinah, če so v razpenljivo tekoči podobi, se je pa v zadnjih dneh začelo sklepati, da v solncu se nahajajo razne, pa prav take tvarine, kakoršne se kažejo na naši zemlji.

Solnčna luč, kakor se sploh razodeva našim očem, je vsa bela. Vendar ta luč ni izvirna in sama na sebi bela, ampak sestavljena je iz raznobarvanih žarkov. Jasno je to po učenih skušnjah, pa nekatere prikazni to dokazujejo tudi prostemu umu. Če se belemu solnčnemu žarku dá posijati skozi trirobato steklo, se njegovi posamezni žarki po steklu v stran nagnejo, pa ne vsi po enaki meri, eni več eni manj; in tedaj se pokažejo poredoma sedmere barve: rdeča, pomarančna, rumena, zelena, višnjeva ali plava, temnoplava in vijolična. Posebno razločno in lepo se vidijo te barve, če se belemu žarku dá skozi tesno luknjo posvetiti v temno izbo, in ondi skozi trirobato steklo na steno se sprosteti. Ravno te sedmere barve se čudno razgledovati dajejo v mavrici ali božjem stolčku, kadar se solnčni žarki ob jutru ali ob večeru lesketajo v dežnih kapljicah, ki solncu nasproti na drugi strani padajo iz oblakov; celó v vsaki kapljici vode in v rôsi po samem bliščijo vse sedmere barve zaporedoma, kadar se vanjo z očesom oziramo iz ene v drugo plat. Te različne sedmere barve pa še niso vse, kar se v takem prikazku razodeva; če se namreč ta mnogobarvani obrazek prezira z drobnogledom, se v vsaki barvi po čez kažejo tanke temne črte, ki vselej v enacih merah narazen ostajajo; nekatere teh temnih črt so nekoliko širje, nekatere nekoliko ožje, in šteje se jih do zdaj že na 2000. Te temne črte so prav lastne solnčni luči; zakaj če se kateri drugi beli luči, na pr. od oljnatega svetila, ali od razbeljenega apnenega kosčka, dá posvetiti skozi trirobato steklo, se po njem sicer vidi vsa sedmerobarvina prikazen, ne vidi se pa nobena temna črta v njej. Druga je pa pri tvarini, ki je v razpenljivo tekoči podobi razbeljena; taka kaže le eno, ali pa tudi več in raznobarvanih črt po samem. Na priliko sol, ki se je v hudem plamenu sparila, daje obrazek s samo svetlo rumeno črto brez vsake druge barve; apno z drugimi tvarinami združeno daje razne rdeče, pomarančne in zelene črte; baker (kuper) kaže mnogo svetlih črt od rdečega do vijoličnega konca; železo kaže raznih črt nič manj ko 60 poredoma.

Te svetle črte, ki jih daje obrazek take ali take tvarine, kažejo pa to posebno lastnijo, da se vidijo ravno na taci mestih in ravno v taci razmerah, kakor se v solnčnem obrazku nahajajo tiste spredaj popisane temne črte.

Kako se ta reč, tukaj temne, tamkaj svetle črte, more razločiti? Drugačna poskušnja ponuja razjasnjenje. Če se beli luči, na priliko od razbeljenega apna, ali pa solnčnemu žarku dá sijati skozi rumen solnat par, in dalje skozi trirobato steklo, razodene se po tem ves sedmerobarvani obrazek, samo v rumenem delu se vidi temna črta ravno na tem mestu, kjer je sam solnčnat plamen kazal svetlo črto. Zná se tukaj, da plamen je vsem drugim barvam dal skozi iti, samo tisto barvo, ki je bila njemu lastna, pa je povzel; in tako je ostalo tisto mesto v obrazku brez svetle barve in temno. Enak pogled je pri družih tvarinah; če se skozi njihov plamen vodi bela luč, obrazek za trirobatim steklom razkrije temne črte ravno na tistem mestu, kjer plamen sam na sebi daje svetle barvane črte.

Po taci zgledih se dajejo tudi sklepi delati zastran solnca. Solnčno jedro mora nekako silno razbeljeno biti, da od sebe daje belo luč, ktera bi sama na sebi pustila obrazek s sedmerimi barvami celoten brez temnih presledkov. Pa okoli solnčnega jedra mora tudi biti ozračje z raznimi tvarinami, ki so zavoljo velike vročine v parni ali razpenljivo tekoči podobi, kakoršne pa se na zemlji nahajajo le v trdem ali kapljivo tekočem stanu. Tisti pari povzemajo nekatere vrste sedmerih barv v solnčni luči, in tako se kažejo temne črte v solnčnem obrazku. Mnogotere teh temnih črt se snidejo s tistimi črtami, kakoršne kaže obrazek raznih znanih tvarin naše zemlje; in po takem se more tudi soditi, kakošne tvarine da se nahajajo v solncu.

Sol, magnezija, apno in železo je poleg teh skušenj gotovo v solnčnem ozračji; za baker, cinek in barij ni tako gotovo, le po malem bi taci tvarin utegnili v solncu biti: Zastran zlata, srebra, cina, svinca, živega srebra, kremenovca, glinjenca, kamnjenca, arsenika, antimona in stronca se ni našlo znamenj, da bi tudi tiste se nahajale v solncu.

Po taci najdbah se vpraša dalje še zastran družih nebesnih teles, iz kakošnih tvarin da bi utegnile biti?

O luni in planetih se po obrazku, kakoršnega daje njihova luč za trirobatim steklom, ne more nič posebnega sklepati; zakaj oni se nam kažejo s tisto lučjo, ki jo prejemajo od solnca, in toraj dajejo enako barvan obrazek. Drugač pa je pri zvezdah, ktere se svetijo z lastno lučjo; tiste dajejo za trirobatim steklom obrazke, ki se ločijo od solnčnega in so tudi med seboj različni. Na priliko Sirij v svojem obrazku kaže široko temno črto v zelenem delu in ravno tako v vijoličnem; druge zvezde se razodevajo zopet drugače; nekatere zvezde, ki daleč narazen stopijo, dajejo skoraj enakoličen obrazek.

Ker so take poskušnje celó nove, zato se zdaj po njih more še dosti sklepov delati. H.

Politične stvari.

Za Avstrijo gre!

Mi Avstrijanci smo že tako dalje prišli, da se na vso moč oklepamo imena „Avstrija“ in se ga moramo trdno držati, da nam celó ne zgine, kakor nam je žalibog že skoraj zginil zapopadek in nam je zginila stvar sama. Res potrebno je, da se vedno in vedno neprenehoma govori o Avstrii, da se krepko povdarja